

Hüseyin Nihal Atsız'ın Bozkurtların Ölümü Adlı Romanının Yapı ve İzlek Açısından Çözülmesi

Analysis of Hüseyin Nihal Atsız's novel Bozkurtların Ölümü in terms of Structure and Theme

Çağdaş KEÇECİ¹

ÖZ

Bozkurtların Ölümü romanı bir bütünlük içerisinde ele alındığında Köktürk tarihi açısından birçok unsuru barındırmaktadır. Anlatı, Türk kolektif ruhunun kökensel dinamiklerini tarih bilinci ve farkındalık boyutunda yeniden harekete geçirme izleği sunar. Yazarın romantik, realist ve tarih bilinci kapsamında geçmişin kurucu değerlerini bir yeniden doğuş miti olarak sunduğu anlatı; yaşamın aydınlık yüzünü kolektif bir ruha taşımaya amaç edinmiştir. Bu bakımdan anlatı izleksel açıdan düşünsel ve eylemsel kavramları yeniden doğuş miti çevreninde sunar. Töre, başkaldırı, ortak kimlik ve kültürel bellek kodları anlatının arka plan kültürünü oluşturur. Yazarın anlatıda kişiler, kavramlar ve sembolik düzeyde sunduğu ülkü değerler ve karşıt değerler anlatıda dramatik aksiyonu sağlayan değerler olarak karşımıza çıkar. Çalışmada Atsız'ın Bozkurtların Ölümü adlı romanı üzerine yapı ve izlek açısından bir çözümleme denemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Nihal Atsız, Bozkurtların Ölümü, yapı, izlek, kavramsal değerler.

ABSTRACT

When considered in its entirety, the novel Bozkurtların Ölümü encompasses numerous elements related to Kopturk history. The narrative traces a path of reawakening the essential dynamics of the Turkish collective spirit, framed within the dimensions of historical consciousness and awareness. The author, by presenting the foundational values of the past as a myth of rebirth through romantic, realist, and historical lenses, seeks to transfer the enlightened aspect of life to a collective consciousness. In this context, the narrative articulates both intellectual and practical concepts around the theme of rebirth. Tradition, rebellion, shared identity and cultural memory codes form the cultural backdrop of the story. The ideal and opposing values that the author presents through characters, concepts, and symbols serve as the driving forces behind the dramatic tension in the narrative. This study aims to analyze Atsız's novel Bozkurtların Ölümü in terms of its structure and theme.

Keywords: Hüseyin Nihal Atsız, Bozkurtların Ölümü, structure, theme, conceptual values.

¹ Sorumlu yazar/Corresponding author:

Çağdaş Keçeci (Dr.),

E-posta: cagdaskececi@outlok.com

ORCID: 0009-0003-0181-0873

Başvuru/Submitted: 21 Ekim 2024

Kabul/Accepted: 4 Aralık 2024

Atf/Citation: Keçeci, Ç. (2024). Hüseyin Nihal Atsız'ın Bozkurtların Ölümü adlı romanının yapı ve izlek açısından çözülmesi. *BELGÜ Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1, 8-22.

1. Roman(lar)ın Kimliği

“Bozkurtların Ölümü” ve “Bozkurtlar Diriliyor” ikilemesi 1946-1949 yılları arasında tamamlanmış, Göktürk Kağanlığının tarih sahnesindeki yerini ve Kür Şad Destanı’nı konu edinen “nehir roman” türündedir. Yazarın ilk romanı olan Bozkurtların Ölümü, üç ana bölümden oluşur. Kendi içinde alt bölümlere ayrılan eserde birinci bölüm 15, ikinci bölüm 28, üçüncü bölüm ise 12 alt başlık altında toplanmıştır. Bozkurtların Ölümü’nün ilk baskısı 1946 yılında Türkiye Yayınları tarafından yapılır. Yazarı tarafından yapılmış bazı değişimler ve ilavelerle 9. baskısına kadar yine Türkiye Yayınları tarafından yayımlanır.

“Bozkurtların Ölümü”nün devamı niteliğindeki “Bozkurtlar Diriliyor”, Kür Şad’ın ölümünden sonraki İkinci Doğu Göktürk Kağanlığının kuruluşunu ve bu kağanlığın Dokuz Oğuzlar ve Tang Hanedanı ile yaşamış olduğu mücadeleleri konu edinir. Romanın ilk baskısı 1949 yılında Türkiye Yayınları tarafından yapılır. Tek bölümden oluşan eser, yazar tarafından 30 alt başlık altında toplanmıştır. Yazarı tarafından yapılmış bazı değişimler ve ilavelerle 10. baskısına kadar yine Türkiye Yayınları tarafından yayımlanır.

Daha sonra, “Bozkurtların Ölümü” nün 9. baskısı ve “Bozkurtlar Diriliyor” un 10. baskısı yazarın 1975 yılında ölümünden önceki son iki baskıda tek cilt halinde Bozkurtlar adıyla basılmıştır. Bu sebepten bu iki roman Bozkurtlar adıyla da anılmaktadır.

Sadık Tural (1991), roman/lar hakkında; “*Epik-tarihî romanın, nev’i şahsına münhasır bir örneği olan Bozkurtlar, vak’ası, yaratılan karakterleri ve üslubu ile birinci sınıf eserlerden biridir.*” (s. 232) yargısında bulunur.

İncelemede, Ötüken Neşriyat tarafından (İstanbul 2011, 628 sayfa) yapılan baskı esas alınmıştır.

2. İsimden İçeriğe

Hüseyin Nihal Atsız’ın “Bozkurtların Ölümü” ve “Bozkurtlar Diriliyor” isimli romanlarına bakıldığında isimlerin simgesel göndermeli kombinasyonlara sahip olduğu görülür. Atsız’ın diğer anlatılarında da içeriğin isimle olan ilişkileri derin nedensellik bağları ile kurgulanmıştır. Örneğin Ruh Adam’da ruhlaşan/işlevsizleşen Selim Pusat’ın hikâyesini anlatırken, Deli Kurt’ta Murat Bey’in Deli Kurt olarak adlandırılması, onun karakterinin deli olmasıyla değil olaylar karşısındaki tavırlarının yansıması olarak anlatılır. Dalkavuklar Gecesi ve Z Vitamini adlı eserlerinde alegori, mizahi yönler ve derinlemesine bir hiciv bulabiliriz.

Ölüm ile yaşam, olmak ya da olmamak probleminin ele alındığı eserlerde, kökensel anlamda yaşamın kutsal yönünün aynı ülkü etrafında şekillendiği görülür. *Kaçınılmaz olanla* yüzleşmek zorunda olan insan, kendi açmazlarının ve varoluşunun farkındalığını daha yoğun bir şekilde duyumsar. Yaşamın aydınlık yüzünü ve bireysel bilinçdışı kolektif bir ruha dönüştürmeyi amaçlayan yazar, bozkurt motifi ile ölümsüzlüğe/dirilmeye göndermede bulunur. Ölüm, bozkurt motifi gibi mitik döneme ait Türk ulusunun olmak ya da olmamak sorunsalının açıldığı varoluş destanıyla anlatılarak, *karşı konulamaz olanın* derin açmazlarını ve çıkmazlarına vurgu yapılmak istenmiştir. Bu bağlamda romanın adı olan Bozkurt/lar, böylesine bir evrensel varoluş kodlarını içerisinde barındıran simgesel bir değere bürünür.

Atsız, “Bozkurtların Ölümü” adlı eserinde, bireysel varoluşu kolektif farkındalık ile bütünleyerek farklı zaman ve mekânlardaki Göktürkleri/Türkleri aydınlık bir bilinç etrafında birleştirmek ister.

3. Bakış Açısı ve Anlatıcı

“Bozkurtların Ölümü” adlı anlatıda anlatıcının kendisine seçtiği yer, “romanın hikâyesi” adlı bölüm hariç- hâkim bakış açısından yansıtılır. Anlatıcıya en çok imkân sağlayan hâkim bakış açısı, “ilahi karakterli” (Aktaş, 1991, s. 95) vasfı ile ön plana çıkar. Hâkim bakış açısı ile yazılan eserlerde anlatıcının sınırsız bilme, görme, eyleme ve kahramanların ruh ve hayal dünyasına girme olanağı vardır.

Hâkim bakış açısı, roman karakterlerinden olan İşbara Alp’in ruh ve hayal dünyasını anlatırken aynı zamanda içsel çatışmalarını da gözler önüne serer; “Bu gece yüzbaşının gönlünde sıkıntı vardı. Bilmeden iş görüyordu. Ateşe doğru ısınmak için yürümüştü. Ateşe yaklaşıncaya yaz olduğunu, ısınmak gerekmediğini hatırladı” (s. 15).

Yüzbaşı İşbara Alp'in ruh ve dünyası hâkim bakış açısı tarafından düşüncelerine de yansıtılır. Yüzbaşının bu sıkıntılarının anlatının ilerleyişinde tutarlı ve mantıklı bir dizgeye dönüşmesi için entrik kurguyu biçimlendiren olayları yazar, anlatı kişilerini anlatmanın yanında onların derin iç çekişmelerini de gösterir.

Anlatıda hâkim bakış açısı türünün olanaklarından yararlanarak özetleme, anlatma, gösterme ve zamanda geriye dönüş tekniklerinden de faydalanılır. Anlatı, modern çağda pansiyonda kalan bazı öğrencilerin konuşmalarıyla başlar. Bu konuşmada öğrencilerden biri Tonyukuk olarak adlandırılmıştır. Tonyukuk'un bir eser yaratacağını ve bundan 1300 yıl önce geçen olayları anlatacağını öğreniriz. Anlatıcının da aralarında bulunduğu ortam hakkındaki detayları hâkim bakış açısından öğreniriz.

Gökte ay, bu donanma gecesinin parlaklığı bile sönük gösterecek kadar olgun ışıltıyor, ortalığı gün ortasında olduğu gibi apaydın seçilecek bir hale getiriyordu. Ana caddeye açılan dar sokakların birindeki bu öğrenci pansiyonu tatil yüzünden çok tenha idi. (s. 7)

Anlatıda öğrencilerin kaldıkları pansiyonun özellikleri verildikten sonra anlatının ortaya çıkmasını sağlayan Tonyukuk'un yazacağı roman hakkında düşünceleri şu şekildedir;

(..) hakikaten bir roman yazmak üzereyim. Hem de öyle bir roman ki hayatın bizzat kendisini aksettirecek. İçinde hem romantizme hem de realizme yer olmakla beraber bizzat hayatın akışından ayrılmayacağım ve buna olduğu kadar tarihe de sadık kalacağım. Bir roman ki size 1300 yıl öncesini yaşatacak ve birbiri ardınca sahneye çıkan kahramanlar günümüze kadar gelecek. (s. 9)

Anlatıcı-yazar eserin yazılma nedenini açıkladıktan sonra anlatıda geriye dönüş tekniği kullanılarak modern çağa döner ve eseri oluşturmaya başlar.

Anlatıda yazar, "hâkim bakış anlatıcının bütün imkânlarıyla donanmış, Göktürk toplumuna mensup bir halk hikâyecisi ya da destancısı gibidir" (Özdemir, 2007, s. 110). Bu yüzden yazar, yer yer hâkim bakış açısının dışına çıkarak esere müdahalede bulunur. Bu yönüyle bakış açısının dışına çıkması eseri teknik açıdan zaafa uğratan teknik hatalar olduğunu söyleyebiliriz.

Yedi kişi az ışıklı bir odada büyük bir iş için konuşuyorlardı. Her zamanki gibi ciddi idiler. Fakat başladıkları işin ululuğundan habersiz gibi idiler. Tarihe mal olmuş kahramanların en şanslısını yaratacaklarını bilmiyorlardı. (s. 381-382)

Bu durum zannımızca meddahlık geleneğinin sonuçları olarak görülebilir. Zira bir meddah gibi "size şimdi nereden haber vereyim?" vari sözlerin kullanılması şüphesiz eseri teknik açıdan zaafa uğratmıştır ve *görünmezlik ilkesi* ve *gerilimin sakınımı* ilkelerinin de sınırları dışına çıkmıştır.

Anlatıda yazar *tarafsızlık ilkesinin* olanaklarının da dışına çıkıldığı görülür;

Çinlinin dışı ise hiçbir işe yaramaz." (s. 27) Çin beğleri güreşmez." (s. 39) Alandan çekilen sadece Çin beği olmuştu." (s. 43) "Ben bütün Çinlilerin çasıt olduğunu bilirim." (s. 45) "Çin beği az kalsın atından düşecekti." (s. 49) "Çinliden korkulur mu? vb.

Eserde yazar-anlatıcı karakterlerin hemen hepsinin düşüncelerini okuyucuya aktarır. Yazar anlatıda karakterlerin canlılığını korurken, hemen hepsini olayların içerisinde gösterme metodu ile okuyucuya açarak karakterlerin içlerinin de görülmesini sağlar.

Anlatıda teknik açıdan *gizin sakınımı* ilkesinin de eksiklikleri bulunmaktadır. Atsız'ın bu anlatısı epik anlatı geleneğinin devamı gibi görülebilir. Fakat aynı zamanda tezli bir anlatı örneğidir de. O bakımdan eserinde roman tekniğinin kurgusal yönlerine dikkat etmeden anlatacağı vakayı olayların gelişmesi üzerinden anlatır. Öyle ki eserin başında Tonyukuk'un konuşması eser hakkında ipuçlarını verir. Daha sonra "yazarın sözünü emanet ettiği" Kıraç Ata'nın Böğü Alp'e;

Büyük günler geliyor... Kıtık olunca ay paralanacak... Kara Kağan'ı öldürmeyeceksin... Onu tasa öldürecek... Bir ulu şehirde toplanmış kırk er görüyorum... Aralarında sen de varsın... Yağmur yağıyor... Irmağın kıyısında dövüşüyorsunuz... Budun kurtuluyor... Bin üç yüz yıllık ölümden sonra dirileceksiniz... Acunun batımına dek adınız gönüllerde kalacak... (s. 117)

Tarihsel zemini kurgusal metne uyarlayan Atsız'ın eserin sonu hakkında ipuçları vermesi, gerilimin sakınımı ilkesinin ve gizin korunması ilkesinin anlatı tekniğince görmezden geldiğinin sonucudur. Zira teknik açıdan bu hatalara düşen anlatıcı, okuyucunun anlatı ile bağını önceden kopartmak yerini gerilim çizgisinin anlatının sonuna kadar yer düşüş göstermekle beraber artış göstermesi teknik açıdan anlatının kalitesini arttırır.

4. Olay Örgüsü ve Entrik Kurgu

Yazarın “Bozkurtların Ölümü” adlı eserinde en başarılı olduğu yön; derin nedensellik bağları ve entrik kurgunun şekillenmesindeki neden-sonuç ilişkisini tutarlı ve mantıklı bir şekilde kullanmasıdır.

“Bozkurtların Ölümü” adlı anlatı, birbiri içerisinde ayrılmış toplam üç ana bölümden oluşur. Eser, “romanın hikâyesi” adlı bölümden sonra, ilk bölümü 15, ikinci bölümü 28, üçüncü bölümü ise 12 alt başlık altında toplanmıştır. Yazar, anlatının ilk iki bölümünde Ötüken ve çevresinde gelişen olayları; Göktürklerin bu olaylar karşısındaki tavırlarını yansıtırken üçüncü bölümde ise Çin’e esir düşen Göktürklerin esaret karşısındaki durum ve tutumlarını anlatır.

Romanda, tematik güç ile karşı gücün çatışmasından doğan dramatik aksiyonu 4 bölüme ayırabiliriz:

Birinci Bölüm

- Romanın Hikâyesi...
- Göktürk Kağanı Çuluk Kağan’ın eşi İçing Katun tarafından zehirlenerek öldürülmesi
- Çuluk Kağan’ın yerine kardeşi Bağatur Şad’ın tahta geçmesi
- Türk töresi gereği Bağatur Şad’ın ağabeyi Çuluk Kağan’ın eşi İçing Katun ile evlenmesi
- Bağatur Şad’ın, Çuluk Kağan’ı zehirleyen İçing Katun ile evlenmesi sonucu Kağanlıkta, dedikoduların çıkması
- On Ok Kağanı Tüng Yabgu Kağan’ın Bağatur Şad’a birleşmek istediğini belirten bir mektup göndermesi
- İçing Katun’un Bağatur Şad’a baskı yaparak Çin’e akın düzenleyerek kendi sülalesini tahta geçirmek gerektiğini söylemesi
- Bay Çinli’nin evdeşi Fu-lin’in Onbaşı Sancar’a vurulduğunu söylemesi üzerine Türk erlerinin Çinli ve evli kadınlara ilişiyor dedikodusunun çıkması
- Kurultayda, On Ok Kağanı Tüng Yabgu Kağan’ın birleşme isteğinin ve Türkler ile Çinlilerin haklarının gözden geçirilmesi
- İşbara Alp’in at uşağı Çalık’ın Çinli çaşıtlar) tarafından yaralanarak çadırına gelip Çinli çaşıtlardan aldığı mektubu İşbara Alp’e verdikten sonra yatağında çaşıtlar tarafından ölmesi
- Mektupta İçing Katun’un kardeşi Şen-king’in adamlarından Van-zin-şan’ın Ötüken’de olan durumu Çin Kağan’ına bildirmesi
- İşbara Alp’in mektubu Türkçeye çevirttirerek okuması üzerine Kür Şad’a bildirerek Kürşad’ın Van-zin-şan’ı yakalayarak “Çalık’ı öldürenin o olup olmadığı” sorusu üzerine Van-zin-şan’ın “ben öldürdüm” demesi
- Kür Şad’ın, Van-zin-şan’ı Şen-king’in çadırında öldürmesiyle Van-zin-şan’ın bütün malının Çalık’ın evine gönderilmesi emrini vermesi

İkinci Bölüm

- İlbaharın gelmesiyle yüz bin kişilik Türk ordusu Çin’e akın etmesi
- Beş günde Türk ordusu Çin sınırını aşip büyük Çin duvarının önüne gelmesi
- Kür Şad’ın Çin Seddi’nin aşılmasını emrettikten sonra Çin Seddi üzerinde mücadelelerin başlaması
- Mücadeleler sonucu Türk ordusu Çin duvarını dört yerden aşip, Çin sınırları içerisinde çadırlar kurmaya başlaması
- Kurultayın toplanıp, ertesi gün için; Tulu Han’ın en doğudan sardırması, onun batısında Kür Şad’ın tümeninin bulunması ve daha batıda da Kara Kağan ile Tunga Tegin’in yürüyüşe geçmelerinin kararlaştırılması
- Kara Kağan’ın Şen-king’i Kür Şad’ın ordusuna binbaşı olarak ataması
- Kür Şad’ın Şen-king’den habersiz gece geç saatlerde Çin’e saldırması ve hilal taktiği ile karşısına çıkan ilk orduyu yenerek savaşın kazanıldığı yerdeki köyü yağmalamaya izin vermesi

- Şen-king, sabah uyanınca Kür Şad'ın gittiğini öğrenmesi üzerine ordusu ile beraber Kür Şad'ın peşinden gitmesi
- Şen-king'in Kür Şad'ı yağma yapılan köyde bulması
- Çin Kağanından elçilerin gelip Kara Kağan ile anlaşması üzerine ordunun tekrar Ötüken'e dönmesi
- Kara Kağan'ın Ötüken'e geri dönme emri vermesi üzerine Şen-king'in Çin tahtına geçmesi hayallerinin yıkılması

Üçüncü Bölüm

- Kara Kağan'ın ordusundan olan Yüzbaşı Böğü Alp'in Kıraç Ata'nın yanına gelerek bahtını okumasını istemesi
- Yüzbaşı Böğü alp'in Kıraç Ata'ya Kara Kağan'ı öldürmek istediğini söylemesi üzerine Kıraç Ata'dan Kara Kağanı öldürmeyeceğini, ileride bir savaş olacağını, o savaşta kendisinin de ve budunu kurtaracağını dinledikten sonra geri dönmesi
- Böğü Alp Kıraç atanın yanından dönerken yolda gördüğü dört atlıyı ve onların arasındaki Onbaşı Parsı seçerek şaşırıp şüphelenmesi
- Kara Kağan'ın Böğü Alp'i Batı Kağan'ına üçüncü elçi olarak seçtiğini bildirmesi
- Böğü Alp'in at uşağı olarak Yumru'yu seçmesi
- Birinci elçi Tunga Tegin'in ardından ikinci elçi İşbara Alp ve son olarak da üçüncü elçi Böğü Alp'in Kara Kağan'ı selamlayarak yola çıkması
- Kara Kağan'ın elçilerinin Batı Kağanı Tüng Yabgu Kağan tarafından kabul edilmeleri ve hediyelerini sunmaları
- Ertesi gün Batı Kağanı Tüng Yabgu onuruna yarışların düzenlenmesi ve Doğu Kağanının erlerinin bütün oyunlarda galip gelmesi
- Onbaşı Yamtar ile Onbaşı Sancar'ın Rum ülkesinden gelen Papazın Tanrı'yı, İsa'yı ve Meryem'i anlatmasına gülerек inanmamaları
- Türk töresi gereği Onbaşı Pars'ın Almıla'yı at yarışında yenerek nişanlanmaya hak kazanması
- İçing Katun, Almıla'nın kendisini seven kardeşi Şan-king ile evlenmeyerek Onbaşı Pars'ı seçmesi üzerine planlarının alt üst olduğunu düşünmesi ve çerilerine Pars ile Almıla'yı takip emri vermesi
- İçing Katun'un Pars ile Almıla'yı bularak Pars'a Almıla'dan vazgeçmesini emretmesi üzerine - ki Almıla, İşbara Alp'in kızı ve Almıla'nın kardeşiyle evlenmesi ilerisi için kendisine güç sağlayacağını düşünmesi- çerilerin Pars'a saldırmaları ve Pars ile Almıla'nın çerileri yenerek kaçmaları
- Böğü Alp'in İşbara Alp'in ikinci kızı Gün Yaruk ile evlenmesi
- İşbara alpin tümen başlığına atanarak işbara han unvanına, yüzbaşı Böğü Alp'in binbaşı ve onbaşı yağmurun da yüzbaşı rütbelerine yükselmeleri
- Burguçan'ın Almıla ile Pars'ın peşine düşerek yakalaması üzerine Pars ile savaşarak ölmesi
- Babası Çuluk Kağan'ın öldürülmesi üzerine tahta amcasının geçmesini ve amcasının babasını öldüren İçingKatun ile evlenmesini hazmedemeyen Tulu Han, kardeşi Kür Şad'a Ötüken tahtı için savaşa gireceğini, kendisinden yardım istediğini belirten bir mektup göndermesi
- Kür Şad'ın Tulu Han'ın teklifini reddetmesi
- Kara Kağan'ın Çin'e akın düzenlemek için hazırlıklara başlanmasını emretmesi
- Savaş sırasında Çin Kağanının oğlu ve Tsın Beylerbeyi Şe-min'in barış yapmak için anlaşma yapması sırasında Tulu Han'ın Çin ile iş birliği yaptığını öğrenmesi sonucu savaşı bitirip geri dönmesi
- Ötüken'de kıtlığın baş göstermesi
- Tulu Han'ın erlerinden birinin Onbaşı Sülemiş'e İşbara Han'ın buyruğundaki yiğitlerin sayısını öğrenme karşılığında yiyecek vermeyi teklif etmesi
- Onbaşı Üç Oğul'un ticaret için gittiği Siganfu'da, Türk olan Karakulan ile karşılaşması ve Karakulan'ın Üç Oğul'u evine davet etmesi

- Onbaşı Üç Oğul'un Çin veliahtının yaveri olan Karakulan ile Çin sarayını basarak veliahtı tahta geçirme çabalarının Çin Kağanının oğlu Şe-min'in tetik davranması ile veliahtı ve diğer kardeşi Yüen-kie'yi sarayda öldürmesi sonucu Üç Oğul'un ve Karakulan'ın Ötüken'e kaçması
- Ötüken'de kıtlıktan Onbaşı Sancar'ın ninesi, karısı, oğullarından biri, küçük kardeşinin, Onbaşı Sülemiş'in karısı ve Onbaşı Karpak'ın ölmesi
- Kara Kağan'ın kıtlık yüzünden isyan eden Sırtarduşlar, Dokuz Oğuzlar ve Bayırkular'ı bastırmak üzere Tulu Han'a elçi göndermesi ve Tulu Han'ın kabul etmesi
- Kara Kağan'ın ordusunun isyanı bastıramayıp yenilmesi üzerine Tulu Han'ın tevkif edilerek zincire vurulup hapsedilmesi
- Kıtlık yüzünden Ötüken'de bulunan Çinlilerin Çin'e dönmesi üzerine Yüzbaşı Yağmur ve erlerinin Çinlilerin malının yarısına el koyması
- Yüzbaşı Yağmur'un Onbaşı Pars'ın arkadaşı Burgucan'ı öldürdüğünü öğrenmesi üzerine Onbaşı Pars'ı öldürmesi
- Ötüken'in Çur Bilge Kağan komutasındaki Sırtarduşların hâkimiyetine girmesi
- Tulu Han'ın hapisten çıkarak Çin'den yardım isteyip amcasının yerine tahta geçmek istemesi
- Ötüken'e yazın ortasında kar yağması
- Çinliler ile savaşa girilmesiyle beraber Göktürklerin Çinliler tarafından bozguna uğratılması
- Alınan bozgunun sonradan Kür Şad'ın Kağan'dan aldığı emirle yeniden savaş hazırlıklarına başlaması
- Çinlilerin aniden saldırması ile bin Göktürk'ün şehit olması ve Kür Şad ile beraber 1000-2000 Göktürk'ün Çin'e esir düşmesi

Dördüncü Bölüm

- Kara Kağan'ında Çinlilere esir düşmesiyle Göktürklerin kağansız kalması
- Çinliler tarafından esir alınan Göktürlere Çinlilerin toprak vererek işleme ve Çince öğrenmelerine zorlaması
- Onbaşı Gök Börü'nün Çin subayına tokat atması yüzünden meydanda kırbaç cezasına ve gözünün çıkarılması cezasına çarptırılması
- Çinli filozof Şen-ma'nın Yamtar ile giriştiği bilim ve felsefe ile Türk töresinin (güreşmek, dövüşmek, yarışmak) arasındaki farklardan bahsetmesi
- Yamtar'ın Çinli filozof Şen-ma'nın öğrencisi olarak düşüncelerini insanlara anlatmak için gezip dolaşması
- Yamtar'ın Çinli filozof Şen-ma'nın öğrencisi olmayı bırakması ve Türk töresinin (güreşmek, dövüşmek, yarışmak) gereklerini yerine getirmeye başlaması
- Göktürk Kağanı Kara Kağan'ın ölmesi üzerine İşbara Han'ın da uçmağa varması
- Kür Şad'ın Böğü Alp'e ihtilalin müjdesini vermesi üzerine Böğü Alp'in kağanlık için Kür Şad'ın uygun düşeceğini söylemesi üzerine Kür Şad'ın yalnızca ihtilalin başını çekeceğini; kağan olmayacağını aktarması
- Kür Şad'ın buyruğunu erlere ileten Böğü Alp ile birlikte ikinci gecede kırk bir kişinin ihtilal için yemin etmesi
- İhtilal için buluşmasıyla beraber Kür Şad'ın Üç Oğul'u görmemesi üzerine casusluk dedikodularını bertaraf etmek üzere daha önce planlanan Çin Kağanını dışarıda yakalamak yerine saraya kırk çerisiyle girilmesi emrini vermesi
- Çin sarayı baskınında başarılı olamayan Kür Şad ve arkadaşları Vey Irmağı kenarında Çinlilerle çarpışarak şehit düşmesi
- Düşmanların Kür Şad'ın başını gövdesinden ayırarak Çin Kağanına getirmesi
- Çin Kağanının Kür Şad'ın bütün ailesini yok edilmesi emrini vermesi üzerine karısı ve oğlu bilinmeyen bir yere giden Kür Şad'ın kızını yakalayarak ok ile ölüm emrini vermesi üzerine Kür Şad'ın kızının şehit edilmesi
- Şehit olan Kür Şad ve arkadaşlarının Alper Tunga tarafından Tanrı Dağları'nda karşılanması

5. Zaman

“Bozkurtların Ölümü”nün vaka zamanı Göktürk Kağanlığı’nın tarih sahnesindeki varoluşu sıralarında başlar. Paul Ricœur (2005), didaktik nedenlerden ötürü geçmişe dönük sorgulamalarda üç yol belirler. “Bilimsel tarihin açıklayıcı yöntemlerinden anlatının olay örgüleştirilmesi içindeki açıklama gücüne gönderen yol; tarihçinin oluşturduğu varlıklardan anlatının kişilerine gönderilen yol; tarihin çok sayıdaki zamanından anlatının zamansal diyalektiğine gönderen yol” (s. 174). Bunlardan sonuncusu olan “tarihin çok sayıdaki zamanından anlatının zamansal diyalektiğine gönderen yol ile an’da üniversitede tarih okuyan öğrencilerin konuşmalarıyla başlayan anlatı, Tonyukuk adındaki tarih sınıfı öğrencisinin bir eser yazacağını belirtmesi üzerine zamanda geriye dönüş (akronik) tekniği kullanılarak geçmişe dönüşür. Daha sonra “621 yılında bir yaz gecesi” (s. 15) başlayan romanda kronolojik (sıradizimsel) zaman tekniği kullanılır.

Anlatıda öyküleme zamanı ve yazma zamanı arasında kesin ve net bir zaman ayrımı vardır. Bozkurtların Ölümü’nde yazar anlatıcı zamanda geriye dönüş yaparak anlatısını nakleder; yazma zamanından çıkar ve öyküleme zamanı hakkında bilgi verir. “Geriye dönüşlerin amacı; halden, gerçekten kaçış değil, geçmişte yaşanmış olayları kalenderane bir mizaçla dramatize etmektir” (Korkmaz, 1997, s. 159). Böylelikle yazar anlatıcı eserini farklı yorumlara ve değerlendirmelere açık bırakır.

Eserde Kür Şad ve çerilerinin ihtilal girişimlerine kadar yaklaşık 15-20 yıllık bir süreçtir. Bu sürece kadar ilerleyen sosyal zamana ait unsurlar daha çok bilgi verici amaçlıdır. Anlatının dramatik aksiyonunun şekillenmesinde esaret döneminin zamansal boyutları sosyal zamanın içerisinde sıradizimsel bir şekilde ilerler. Kür Şad ve çerilerinin Çin’e esir düşmesiyle vaka zamanı daha da netleşir: “Türkler tutsaklığa düşeli dokuz yıl olmuştu” (s. 379).

“Bozkurtların Ölümü” adlı eserde Göktürkler devrinde yaşamış karakterlerin Çin ile mücadeleleri ve olaylar karşısında takındıkları tavır anlatılırken hemen her bölüm başında ya tarihle ilgili bir not düşülür ya da vaka birimcikleri içerisinde sosyal zamana atıflarda bulunulur;

621 yılında bir yaz gecesi” (s. 15), “On gün sonra Ötüken’de Bağatur Şad’ın kağanlığı kutlanıyordu.” (s. 34), Aradan iki yıl daha geçti.” (s.154), Ötükenliler yoksullukla pençeşerek iki yaz, iki kış geçirdiler.” (s. 154), 624 yılında bir gün (s. 154) vb.

Tutsaklık ve esaretin Göktürkler üzerindeki yıkıcı etkisinin işlendiği eserdeki zaman takvimsel boyutlu ilerler. Anlatıda Göktürklerin yaşayış biçimleri, esir düştüğü ve ihtilal girişimleri anlatması, tarihsel vakanın kurgusal metne yansımalarıyla zaman daha net saptamalar yapılı.

6. Mekân

“Bozkurtların Ölümü” adlı anlatıya yön veren mekânlar, fiziksel anlamda içerisinde yaşanılan yer/ler olarak verilir. Eserde, mekân daha çok çevresel özellikler gösterir, yani anlatıda mekân-insan özdeşliği eyitişimsel değildir. Anlatıdaki kahramanlar daha çok üzerinden geçtiği çevreler olarak verilen romanda mekân-insan diyalektiğinde topografik ve üstünden geçilen/ yaşanılan yerlerdir. Nitekim;

Epik anlatılarda, ‘kişi’ den çok olay önemlidir. Bu bakımdan zaman, epik türün ve olay merkezli anlatıların temel belirleyicisidir. Zaman ilerler ve olaylar genellikle artarda sıralanırlar. Mekân, yalnızca olayın üzerinden geçtiği topografik bir zemindir ve daha çok fiziksel niteliği ile ön plana çıkar. Bu yalnız topografik yer’le, üzerinde yaşayanlar arasında bilme, görme, anlama ve yansıtma’ya yönelik döngüsel bir ilişki yoktur (Korkmaz, 2007, s. 401).

Anlatıda olayların merkezinde Ötüken ve çevresi bulunur. Mekânın derinlemesine bir tahlili yapılmaz, kahramanlar mekân ile ilişkiye girmez ve onu anılaşmaz. Böylelikle eserin ana mekânını oluşturan Ötüken eserde şu şekillerde sunulur;

Ötüken’in yenilmez yiğidi (s. 36). Ötüken’de yasak yer olur mu be? (s. 88) On gün sonra Ötüken’de Bağatur Şad’ın kağanlığı kutlanıyordu (s. 34). Yalnız davulların, boruların, zillerin sesleri Ötüken’i dolduruyordu (s. 36). Ben Ötüken’in buğrası, katı demir bilekli, kara arslan yürekli, sırtına yer değmeyen, kimseye baş eğmeyen İnal Tarkanım (s. 45). Ötüken’in

keskin nişancı (s.48). Ötüken'in erleri ok atacaklar (s. 49). Ulu Kağan Ötüken'in erlerini deneşmeye çağırıyor (s. 49). vb.

Gaston Bachelard (1996), “mekân, peteklerinin binlerce gözünde, zamanı sıkıştırılmış olarak tutar.” (s. 36) derken, zaman ile mekânın ayrılmaz bir bütün olduğunun altını çizer. “Bozkurtların Ölümü” adlı anlatıya şekil veren Ötüken'in zamansal boyuttaki simgesel açılımlarını ve mekâna sinen ruhu eserin merkezine yerleştirilmiştir diyebiliriz.

“Bozkurtların Ölümü” adlı romanın vakası, çeşitli mekân kurgusu içerisinde gelişir. Ötüken'de başlayan olaylar sırasıyla çeşitli mekânlarla devam eder; Batı Göktürk Kağanlığı, Selenge Irmağı, Vey Irmağı, Çin ve Çin Sarayı.

7. Şahıs Kadrosu

7.1. Karakter Yaratma ve Başkişi

“Bozkurtların Ölümü” adlı anlatı olay merkezli bir yapı üzerine kurulur. Olay merkezli anlatıların karakterleri de bu olaylar içerisinde misyonunu tamamlar ve ait olunan ülküyü gerçekleştirmek üzere hareketlendirilir. Atsız, “Bozkurtların Ölümü” hakkında “romanın hikâyesi” adlı bölümde eserde kullandığı karakterleri şöyle ifade eder; “Bir roman ki içinde yalnız bir tek kahraman bulunmayacak. İçindeki her şahıs tıpkı hayatta olduğu gibi başlı başına bir kahraman olacak” (s. 9).

Görüldüğü gibi Atsız, anlatısını kurarken yukarıdaki bölümde karakterlerden bahsederek okuyucuya ipuçlarını verir. Böylelikle karakterlerin canlılığını ve roman içerisindeki hacmini de eşit bir oranda dağıtır. Biz, roman başkişisini belirlerken olayların merkezini teşkil eden ve yazarın yaratıcı ben'ini temsil eden Kür Şad üzerinde duracağız. Zira yazar romanı Kür Şad'ın başını çektiği ihtilal gününe hazırlaması Kür Şad'ı başkişi olarak değerlendirmemizi kuvvetlendirmektedir.

Eserin varlık sebebi anlatı başkişisi olan Kür Şad'dır. Bütün olaylar onun ve kırk çerisinin ihtilal yapması üzerine kurulur. Yani, anlatının sonunda Kür Şad'ı sahneye çıkaracak olaylar sırasıyla ve güçlü nedensellik bağları ile anlatı boyunca ortaya konulur ve yer yer çatışma zemini sağlanarak olaya hazırlık yapılır.

Atsız, “Bozkurtların Ölümü” adlı anlatısında karakterleri olayların akışı içerisinde değerlendirirken onların niteliklerini de betimlemekten çok anlatır. Anlatıdaki kişilerin hemen hepsi belli bir misyon etrafında şekillenen vaka birimcikleri içerisinde, en saf şekilde tek bir fikrin veya niteliğin sembolü olan düz karakter (flat character) (Forster, 2001, s. 170) şeklinde sunulur. Başkişi Kür Şad ve diğer karakterlerde anlatının kurgusu içerisinde belli bir fikrin/ülkünün sembolü konumundadır. Olay örgütleyici bir yapı üzerine kurulan anlatıda hemen bütün karakterler ihtilalin yapılacağı güne Kür Şad'ı hazırlaması üzerine anlatıdaki yerlerini alırlar.

Bu tür eserlerde karakterler, anlatıya önceden belirlenmiş misyonları doğrultusunda kodlanmış, yüklenmiş olarak çıktıklarından; içsel bir değişme ve gelişme süreci yaşa(ya)mazlar. Olay merkezli anlatılarda karakter geliştirilmez ve derinleştirilmez; iç yaşantıları gözleme olanağı bulunmadığından karakterler verili tipler olarak anlatının dünyasına girerler ve bu belirlenmişlik içinde okuyucuyu pek de şaşırtmayan kolektif bilincin kendilerine yüklediği rolü oynarlar (Korkmaz, 2007, s. 402).

Anlatıdaki bu yapıyı kahramanı role hazırlama safhası olarak değerlendirebiliriz.

8.2. Norm Karakterler

Romanda, içsel varlığını varoluş alanları ile tamamlayan norm karakter/ler, anlatıda başkişiyi tamamlayan, yer yer de tanımlayan karakterler olmakla birlikte çoğunlukla tematik gücü temsil eder.

Anlatıda ihtilalin başını çeken başkişi Kür Şad'ın yanında ihtilale katılan kırk çeriyi; İşbara Alp, Yüzbaşı Yamtar, Yüzbaşı Yağmur, Yüzbaşı Üç Oğul, Gökbörü, saymakla beraber öne çıkan Binbaşı Böğü Alp anlatıdaki norm karakterler içerisinde başkişiyi en yakın olanıdır.

Binbaşı Böğü Alp, anlatıda başkişiyi arkadaşlığı, dostluğu ve gücü ile tamamlayan bir karakter olarak karşımıza çıkar. Böğü Alp, anlatı başında Kara Kağan'ı öldürmek isterken Kırac Ata'nın geleceğini okuması üzerine bu kararından vazgeçer. Bu olaydan sonra kendini Kür Şad'ın yanında bulur.

Anlatının sonlarına doğru ihtilal haberini Kür Şad'ın ilk Böğü Alp'e anlatması onu kendine yakın görmesiyle alakalıdır;

Kür Şad'ın gizli düşüncelerini bilen yalnız Böğü Alp'ti. Yıllardan beri onunla konuşup hazırlanıyor, onun buyruklarını yerine getirmek için sağa sola koşuyordu (s. 379).

Kür Şad ve Böğü Alp yaklaşması anlatının sonlarına tekabül eder. Böylece ihtilale hazırlanan Kür Şad'ın yanında güveneceği bir erin olması yazarın kahramanı role hazırlam safhası olarak görülebilir. Kür Şad'ın anlatıda ihtilal yapacağı Böğü Alp ile paylaşması, Böğü Alp'in ihtilal ve sonuçları hakkında görüş bildirmesi, anlatının entrik kurgusunda temelde sağlama çalışmasıdır.

Kür Şad! Dokuz yıl süren kutsuzluğun sonu gelmiş olsa gerek. Kara Kağan, Tulu Han... Bunlar budunun başına geçecek kadar güçlü değildi. Çuluk Kağan'dan sonra bunlar pek sönük kalmışlardı. Artık Lara Kağan yok. Çuluk Kağan'dan sonra kağanlık hakkı onun oğullarındı. Şimdi ortada Çuluk Kağan'ın oğlu olarak sen varsın. Kür Şad! İhtilâlde başımız olacak, iş başarılıca kağanlığa geçeceksin! (s. 380)

Anlatıda Kür Şad'ın ihtilal ile tahta geçme durumuna karşı yazar okuyucuyu bu olaya karşı düşündürür. Nitekim Kür Şad ihtilal sonrası tahta geçmek istemediğini bildirir. “Hayır Böğü Alp! İhtilâl başkanlık edecek, fakat kağan olmayacağım. (..) Kağan olmak için bir ihtilale başkanlık etmek istemiyorum” (s. 380).

Görüldüğü gibi anlatıda Kür Şad'ın sadece ihtilal yapmak için Çin sarayını basması eserde bu tarihsel kişiliği yüceltme sağlanır. Zira Kür Şad'ın asıl amacı ihtilal yapıp esir düşen Göktürkleri esaretten kurtararak Ötüken'e geri dönmek. Böğü Alp ile girilen bu diyalog anlatıda karakterin hayata ve olaylara karşı durum ve tutumlarını belirler. Böylelikle yazar tarafından Böğü Alp ile diyalog sırasında ortaya çıkan bu düşünceler tarihsel kurguyu arka plana alan Atsız'ın anlatısının da kahramanın yüceltme olarak görülebilir.

Romanda norm karakterleri temsil eden bu tipler daha çok yazar-anlatıcının üzerine inşa ettiği ülküyü gerçekleştirmek üzere konuştuğu tiplerden öteye geçemez.

8.3. Kart Karakterler

Kart karakter/ler, genellikle bilinen, tanınan karakterlerdir. Bilinen öykünün tiplleşmesi olarak karşımıza çıkan bu karakterler daha çok değişmeyen yönleriyle ön olana çıkar. Bu yönüyle anlatılarda Kara Kağan, Tulu Han, Pars, Almıla, Kıraç Ata, Çalık, Yumru, Onbaşı Sülemiş, Gümüş, Sancar'ı kart karakterler kategorisinde değerlendirmek mümkündür. Onlar genellikle ihtilalin başını çeken Kür Şad'ın yanında bulunarak gücü ve güçlü olmayı simgelerken aynı zamanda Türk töresinin de savunucuları konumundadırlar. Şen-king, İçing Katun, Fu-lin, Van-zin-şan, Şen-ma, Bay Çinli, ise dramatik aksiyonu sağlayan değerler çatışmasında karşı değerlerde yer alan “hasım kahraman (antagoniste)” (Bourneur ve Quillet, 1989, s. 153) grubunda yer alırlar. Düşmanlığın, kinin, ihanetin ve çatışmanın sembolü olan bu tipler olayın dramatik aksiyonunun şekillenmesinde ön planda bulunurlar. Yazar olayları dramatize ederken imdada bu tipler yetişir ve çatışma sağlanmış olur.

8.4. Fon Karakterler

Romanda figüratif karakterler olarak öne çıkan fon karakterler, daha çok bilinen öykünün eylemeyen kişisi olarak karşımıza çıkar/lar. Onlar genellikle dramatik aksiyona şekil veren vaka halkalarının içerisinde yer alan anlatıya katkısı olmayan karakterlerdir. Çuluk Kağan, Çur Bilge, Gün Yaruk, Burgucan, Tüng Yabgu Kağan, Kür Şad'ın eşi ve oğlu, Çin'e esir düşen Göktürkler, eserin şekillenmesinde figüratif karakterler olarak karşımıza çıkarlar.

9. İzleksel Kurgu

“Bozkurtların Ölümü” adlı anlatıda dramatik aksiyonu ve çatışmayı sağlayan değerleri “KORA” (Korkmaz, 2002, s. 273) şemasında şu şekilde gösterebiliriz:

	Ülkü (Tematik) Değerler	Karşıt Değerler
Kişiler Düzeyinde	Kür Şad, 40 çeri, İşbara Alp, Yamtar, Sancar, Böğü Alp, Kara Ozan, Çuluk Kağan, Almıla, Kıraç Ata, Çalık, Yumru, Göktürkler	İçing Katun, Şen-king, Van-zin-şan, Fulin, Bay Çinli, Tulu Han, Çinliler
Kavramlar Düzeyinde	Devlet kurma/yönetme, iktidar, yurt edinme, yerleşme, vatanlaştırma, sefer kılma, dünyaya düzen verme, dirilme, özgürlük, fedakârlık, sadakat, atalar kültürü, kendilik bilinci, uyanış, başkaldırı, bellek mekânları, birlik olma, ülkü, ihtilal, ad alma, av	Ülküsüz olma, esaret, ölüm, adsız kalma, casusluk, bölünme/dağılma, intihar, hırs, kıtlık, asimilasyon
Simgeler Düzeyinde	Alp, eren, alperen, kama, kılıç, at, dua, Ötüken, Tanrı Dağ(lar)ı, gök, kızıl, kurt başlı sancak, kopuz, söz, türkü, toplan borusu, üç tuğ, toprak, güneş	Çin, Çin sarayı, yağmur, yıldırım, kar, kış, Vey Irmağı, kesik baş, idam, kumar, kadın

9.1. Başkaldırı

“Bozkurtların Ölümü” adlı anlatının varlık sebebini kavramsal boyutta açımlayan başkaldırı izleği eserde hem düşünsel hem de eylemsel olarak görülür. Genellikle düşünsel eylemin sonucu ortaya çıkan başkaldırı, insani değerleri korumaya çalışan bireyin çıkış aradığı olayların mekânların başında gelir. Başkaldırı eylemsel olarak ise düşünsel aktin sonucu olarak söylemlerin eylemlere dönüşme şeklidir.

Başkaldırı temi, anlatıda olayların katlanma serüveni ile beraber katlanarak büyür. Anlatıda anlatılmak istenen asıl meselenin kurgulanması için yazar önceden başkaldırı temine vurgu yaparak anlatıdaki olayların tutarlılığının sağlamasını yapmak istemiştir denilebilir. O bakımdan Göktürk Kağanını öldürmek için Kıraç Ata'nın yanına gelerek geleceğini okumasını isteyen Böğü Alp anlatıda karşımıza çıkan ilk başkaldırının düşünsel boyutunu kişiler boyutunda temsil eder.

(Kıraç Ata) “- Yüzbaşı Böğü Alp! Otuz iki yaşındasın. Yüce birisini öldürmek istiyorsun... Dokuz yıla kalmaz, olan olur... Dokuz yıl daha geçer, katı kılıç kullanmak günü gelir... Ondan ötesini de Gök Tanrı bilir... (s. 114)

Görüldüğü gibi Kıraç Ata'nın yüce biri dediği Kara Kağan'dır. Kara Kağan, Göktürklerin Kağanı olmasıyla beraber anlatıda dramatik aksiyonun gerilim çizgisi hep yükselmeye başlamıştır. Nitekim onun başında olduğu ülkede, Çinliler ordunun başına getirilmiş, savaşlardan eli boş dönülmüş, Çinlilerin iftiralarına maruz kalan Türkler idama mahkûm olmuş ve eski kağanı zehirleyerek öldüren prensesi kendine eş olarak almış, cezasını vermemiştir. Kıraç Ata'nın daha sonra Böğü Alp'e niçin geldiğini sorması başkaldırının anlatıdaki düşünsel boyutunu gözler önüne sermesi açısından önemlidir.

- Böğü Alp! Sıkıntın nedir? Buraya neden geldin?

- Ben yüce arı soydan gelmişim. Kağan benim basıma binbaşı olarak Sen-king'i dikti. Ötüken'de bu Sen-king ile İçing Katun yüzünden Türkle Çinli farksız oldu. Kara Kağan bunlara göz yumuyor. Kağanı öldürürsem işler düzene girer mi, girmez mi? sana bunu sormağa geldim! (s. 117)

Anlatıda Kıraç Ata'nın geleceğe dair sözleri Böğü Alp'i kendine dön'dermiştir. Bundan sonra anlatıda Kıraç Ata'nın sözleriyle belirttiği günü beklemeye başlar ve kendini Kür Şad'ın yanında bulur. Anlatının güçlü nedensellik bağları ile birbirine bağlandığını eserde sıklıkla görebilmek mümkündür. Kıraç Ata'nın;

Büyük günler geliyor... Kıtlık olunca ay paralanacak... Kara Kağan'ı öldürmeyeceksin... Onu tasa öldürecek... Bir ulu şehirde toplanmış kırk er görüyorum... Aralarında sen de varsın... Yağmur yağıyor... Irmağın kıyısında dövüşüyorsunuz... Budun kurtuluyor... Bin üç yüz yıllık ölümden sonra dirileceksiniz... Acunun batımına dek adınız gönüllerde kalacak... (s. 117)

sözleriyle anlatının hem sonunun ipuçları hem de ikinci başkaldırının temelleri atılmış olur. Böylelikle Böğü Alp'i bir amaca yöneliklik içerisinde yol gösteren Kıraç Ata bu yönüyle Böğü Alp'in yol göstericisidir. Zaten şamanik unsurları bünyesinde taşıyan Kıraç Ata'nın bu role en uygun kişi olacağı yadsınmamalıdır. Böylece karakter yaratma olayı izleğin içerisinde serpilmiştir diyebiliriz.

Böğü Alp, Kıraç Ata tarafından Kür Şad'ın yanına gönderilmesiyle başkişinin eylemsel tavrının da yanında olmuştur. Nitekim ilk olarak Kıraç Ata'nın işaret ettiği ve daha sonra Kür Şad'ın düşünsel fikri eylemsel alana dökme çabası anlatının en temek izleği olan başkaldırının açılımlarıdır.

Kara Kağan'ın yönetici öldüğü Göktürkler Çinliler ile girilen yakın ilişkiler sonucu oldukça zayıflamıştır. Nitekim anlatının sonlarına doğru Çinlilerin aniden baskısıyla düşmana zebun olan Göktürkler Çinlilere esir düşmüştür. Ancak Kür Şad'ın kağan soyundan gelmesi onu Çin Prensinin özel muhafız koruması yapmaya yetmiştir. Diğer Göktürklerde tarımla uğraşmaya ve Çince öğrenmeye zorlanmışlardır. Anlatının şekillenmesinde Kür Şad'ın bulunduğu konumun verdiği yetkilerle yanına kendi çerilerini toplamasına izin vermiştir. Kür Şad ile Böğü Alp'in konuşmaları yazar-anlatıcı tarafından şöyle dikkatlere sunulur.

Kür Şad uzun bir sessizlikten sonra şöyle dedi:

- On yıllık tutsaklık artık sona ermelidir. Adımız, sanımız yok olmasın diye, budun yeniden dirilsin diye ise koyulmanın çapı geldi. Türk beğleri hep Çin kağanına mı isini gücünü verecek? Tiğinler, Şadlar Çin adları mı taşıyacak? Budunun ahlakı şimdiden bozulmaya başladı. Ötüken'deki bahadırılık havası artık yüreklerde esmiyor. Çocuklarımızın gözlerini Çin evlerinde dünyaya açılıyor. Kadınlarımız kısırlaşıyor, erkeklerimiz melezleşiyor. Böğü Alp! Enini, boyunu düşündüm. Her isi hesapladım. Budunu kurtarmak için ihtilal çıkaracağız! (s. 413)

On yıl süren esaret yılları içerisinde kendinden çok mensup olduğu milleti ve devleti düşünen Kür Şad'ın başkaldırı temi anlatının en önemli izleğini oluşturur. Onun başkaldırısını değerli kılan en önemli olay ise, ihtilal sonrası tahta geçmeyi kabul etmemesidir.

Kür Şad anlatıda ilk olarak düşüncelerini Böğü Alp'e açar. Daha sonra adamlarını toplayarak diğerleriyle de paylaşır. Böylelikle ihtilal/başkaldırı düşüncesi, eylemsel alana dökülmek istenmiştir.

Çinli esareti altında kendini, dilini, kültürünü ve ait olduğu değerler dizgesinden kopuşlar olarak sıralandırılan anlatıda başkaldırı temi, bozkurtların ölümünün gerçekleşmemesi için adeta bir şarttır. Nitekim türeyiş destanının mitik göndergesi olan bozkurtların ölmesi, aslında varlığın yok olmasını imlemektedir. O bakımdan anlatıdaki başkaldırı izleği, eserin merkezini oluşturan bir nüve görevi üstlenir.

Anlatıda düşünüşün eyleyen kişileri olarak Kür Şad ve kırk çerisi yağmurlu bir havada Çin sarayını basarak prensi esir almak isterler. Böylelikle esir prens sayesinde Göktürkler yeniden Ötüken'e dönebilecek ve kendileri olabileceklerdir. Ancak anlatının dramatik aksiyonunun en üst noktasını teşkil eden bu bölümde Kür Şad ve arkadaşları prensin kapılarını kıramadıkları için geri çekilirler. Daha sonra atlara binip Vey Irmağı kenarına doğru gelen Kür Şad ve çerileri, ırmağın kenarında öldürülmüştür. Daha sonra Kür Şad'ın kesik başı Çin'e getirilmiştir.

Anlatıda düşünsel anlamın eylemsel alana döküldüğü ihtilal başarısızlık ile sonuçlanır. Ancak anlatıda ihtilal temi yaşadığı durumdan memnun olmayan, başkaldıran ateşin karakterlerin varlık sebebini oluşturur. O bakımdan anlatıda önemli olan ihtilalin başarısı değil anlam kattığı eğerler dizgesidir

9.2. Türk Töresi

"Bozkurtların Ölümü" anlatısında töre, Göktürklerin yaşamının aydınlık yüzünü temsil eder. Töre, kendini en geniş anlamda millet olan toplulukların birbirine kaynaşması ve yazılı olmayan kurallar silsilesidir. Anlatıda töreye sadakat ve onun değerler sistemindeki yeri üzerinde sık sık durulur. Toplumsal değerler sık sık kendini bireysel niteliklerin bilinç ve bilinçdışı işlevleri üzerine inşa eder. Toplumsal değerler de bireyin bilinç ve daha çok bilinçdışı nüveleri ile beslenir. Kanakis Leledakis (2000, s. 209) Toplum ve Bilinçdışı adlı eserinde psişenin hem bilinç düzeyinde hem de bilinçdışı düzeyinde kullanıldığı temsillerin simgesel olduğunu öne sürer. İnsan-toplum özdeşliğinde bireysel bilinç ve bilinçdışı etkin rol oynar. O bakımdandır ki bilinçaltı nüveleri toplumsal simgeleri sürekli

güncellemek zorunda bırakır. İnsanın düşünsel anlamda eylemleri çoğaldıkça simgesel değerlerde kendini yenileyerek günceller. Böylelikle insan ile toplumsal normların bir aradalığı sağlanmış olur.

Eserin başında, Çuluk Kağan'ın öl(dürül)mesi üzerine kardeşi BağaturŞad'ın tahta geçerek ağabeyinin eşi ile evlenmesi dramatik aksiyonun şekillenmesinde hemen devreye sokulur. Bir diyalog sırasında yazılı olmayan kurallar şu şekilde verilir; “Benim işittiğime göre Türk türesince ağa ölünce onun evdeşini ini alır diye evlenmiş.” (s. 35) Görüldüğü gibi anlatıda törenin yazılı olmayan değerler sistemine dikkat çekilir. Töre ile ayakta duran ve yaşamın aydınlık yüzünü görüp ileriye atılım yapacak olan Göktürlere anlatı içerisinde onun toplum içerisindeki harman edici özelliğine dikkat çekilir. Türk töresinde ölen kağanın eşi, kağanın kardeşiyle evlenir ve soyun devamı sağlanırken aynı zamanda ölen kağanın eşine saygı gösterilir. Anlatının dramatize edilmesinde, yine diyaloga cevaben “-Türk türesince kağanı ağulayan cezasız bırakılır mı?” (s. 35) gibi bir sorunun sorulması entrik kurgunun şekillenmesinde son derece önemlidir. Görülüyor ki kağanı öldüren eşi dahi olsa cezası ölümdür. Nitekim Türk düşün sisteminde kendini kut ile gösteren bu öz, soyun devamını ve Tanrısal bir nosyon olarak sunulur. Zira kutun kaybolması, ya da kuta sahip olan kağanın öldürülmesi aynı zamanda Göktürkleri başsız bırakacak ve eylemlerini ortak bir ülkeye çevirmekten alıkoyacaktır.

Anlatıda, Göktürklerin yaşamına ait belli düşünce kalıpları töre ile sunulur. Öyle ki anlatıda “Türk türesince konuk kutlu olduğu için (..)” (s. 40) misafir gelen düşman bile olsa oyunlar sırasında ilk oku töre gereği onun atması gerekmektedir. Türklerde misafire gösterilen önem, yazılı olmayan kurallar ile belirlenmiş ve toplumun buna uyum sağlaması beklenmiştir. Anlatıda Çin’li olduğu için otağa bile sokulmaması gerektiğini düşünenler bile töre karşısında seslerini çıkaramaz.

Eserde töre, toplum yapısının şekillenmesinde de son derece öneme sahiptir. Zira mikro kozmik düzende ev/aile eserde ülkü değerler sınıfında yer alır. Böylelikle evin/ailenin kutsallığı korunup kollanır. Onun içindir ki “Türk türesi gereği evli bir kadına ilişmek ölüm ile biter.” (s. 60) Toplumsal değerler normlarını oluşturan töre ile evin ve ailenin nitelikleri sağlama alınmıştır.

Anlatıda yer yer töreye sadakatle bağlı olan kişilerin de değiştikleri anlatılır. Bunun için anlatıda sık sık Kür Şad ile törenin önemini üzerinde durulur. “Türk türesi yabana atılmaz.” (s.62) Yazar Kür Şad’ı konuşturarak toplum yapısının harcı konumundaki töre üzerine eserde sıklıkla okuyucuyu da düşündürür. Bunun içindir ki anlatıda evli bir kadına ilişkin kişinin kellesi uçurulur.

Törenin toplumun bütün kesimini kapsayıcı değerleri insan ayırmadan hükümlerini icra eder. O, kağan, binbaşı, yüzbaşı, er ve at uşağı ayırmadan herkesi toplumun var olabilmesi için gözünü kırpmadan feda eder. Zira “türe önünde budun düşünülmez” (s. 73). Her milletin kendini var eden değerleri sistematik hale getirerek onlardan yazılı olmayan bir değerler dizgesi yaratması hemen hemen bütün uluslarda rastlamak mümkündür. Türkler için kutsal olan bir durum başka milletler için kutsal olmayabilir. Onun içindir ki Durkheim’ın “toplumsal olgular”ını (Cohen, 1999, s. 79) temsil eden “Türk türesi Türkler için yapılmıştır” (s. 62). Bu söylem üzerine anlatının ana matrisini ve değerler dizgesini oluşturan töre/kanun dramatik aksiyonu sağlayan değerleri ülkü değer bazında sembolize eder. Çinlilerin Türk töresini anlamaması eserde trajik bir şekilde verilir. Göktürk Kağanı’nın eşi olan Çinli prensesin kardeşi olan Şen-king’in birkaç yıldır Ötüken’de yaşamasına rağmen Türk töresine akıl sır erdiremez. Onun bu durumu anlatıda şöyle sunulur; “Daha Türk Türesini öğrenememiş. Çin aklı...” (s. 111) Şen-king’in durumunun alaycı bir üslupta verilmesi anlatıdaki değerler kombinasyonunun tutarlı olmasının bir sonucudur diyebiliriz.

Töre, anlatıda yazılmamış değerler sistemine sinmiş tanrısal bir nüve olarak görülür. Ontik anlamda kendini yaşatan “toplumsal olguları” temsil eden bu yoğun nüve, kendini en çok bireysel bilinç düzeyinde gösterir. Anlatıda Yamtar’ın Hristiyan papaz ile yaptığı konuşma bireysel bilincin yayılım alanlarını açması bakımından son derece önemlidir; “Bana bak koca papaz! Türk Tanrısı, Türk Türesine aykırı iş yapmaz” (s. 136). Görüldüğü gibi anlatıda Türk töresi ve Türk tanrısından bahsedilir. Kolektif şuurun öne sürümü olan bu düşünceler binyıllardır birikmiş insan düşün sisteminin bir sonucudur. Öyle ki yazar anlatının sonunda yaşanan esaretin töreden uzaklaşmak ile geldiği anlatılır. O bakımdan anlatıcı, Türklerin yaşama yüzü olan bozkurt sembolüne ölümü ulayarak anlatıdaki derin açmaz ve çıkmazları gösterir.

9.3. Mit Motoriği ve Arketipsel Simgeler

“Bozkurtların Ölümü” adlı romanda derinlemesine tinsel varlık ve bu varlığın ruhunu konumlandırarak oturma mekânları anlatılır. Eserde Göktürkler ile başlayan bu silsile kültürün katlanarak büyümesiyle bütün Türkleri kapsadığını söyleyebiliriz. Anlatıda Kür Şad nezdinde bireysel hafıza kolektif şuura ulanır. “Ortak kimlik, söz konusu bireylerin özdeşleşmeleriyle ilgili bir konudur. Kendi başına bir ortak kimlikten bahsedilemez. Kendini bu kimlikte tanımlayan bireylerin varlığı ölçüsünde var olur. Grup üyelerinin bilincindeki canlılığı ölçüsünde ve onların düşüncesi ya da eylemini etkilediği ölçüde güçlü ya da zayıftır” (Assmann, 2001, s. 133). Anlatıda kırk çerisinin eylemlerini etkilediği Kür Şad’ın başını çektiği ihtilal ile anlatı başkışısı güçlü bir imaj ile karşımıza çıkar.

Kür Şad’ın roman kahramanları içerisinde ayıran bir diğer nokta ise ihtilali yapmayı kendi çıkarı için değil esir Göktürkleri kurtarmak için yaptığının altı çizilir. Nitekim bu yönüyle anlatıda devlet muhayyel olarak tasavvur edilir, hep vardır ve oradadır. Anlatıda önemli olan devletin varlığı ve birliğidir. Kişilerin ve olayların tek boyutlu ve genişlemez olması devlet fikrinin zihinlerde yer etmesini sağlar. Yazar devlet imajı ile insana tarihselliğini hatırlatır ve insanın evrende yitip gitmesinin önüne geçmiş olarak insanı farkındalığını kavramaya davet edecektir. Farkındalığa ulaşan bilinç ontolojik anlamda kendini güvende hissedecektir.

Anlatının ana matrisini oluşturan kültürel bellek kodları eserin yazıldığı tarihten 1300 sene öncesine tekabül eder. Modern çağda konuşan Tonyukuk, arkadaşlarına anlatmak istediği duygu ve düşünceleri tarihi bir zemine oturtularak kurgular. Nitekim görülen eyleyen kişilerden çok, orta düzeyde kavramsal ve derin manada ise simgesel değerlerin yoğunlukta olduğu eseri simgesel bazda değerlendirmenin eserin içerisindeki kodların daha doğru anlaşılacağı kanaatindeyiz.

“Bozkurtların Ölümü” adlı anlatı mitik geçmiş ile şimdiyi birbirine bağlayan ilişkiler yumağının görüngüsüdür. Zamansızlığın ezeli ve ebedi şimdi’sini temsil eden değerler dizgesini mitik düşüncenin harman olduğu bir mizacın arkasından anlatan yazar, geçmiş, şimdi ve gelecek üçlemesinde Türk düşün sistemini belli kalıplar çerçevesinde anlatmaya çalışır. Böylelikle, mitin yoğunluğu işleviyle karşımıza çıkan arketipsel imgelerin başında, Göktürklerin “kurt başlı sancağı”nı ve “toplan borusu”nu sayabiliriz.

Kurt başlı sancak: Anlatıların var olma sebebiyle eşdüşlemlenilen kurt motifi Türklerin yaşama karşı duruşu, anlam arayışı ve simgeleştirdiği ortak bilinçdışının sembolü olarak yansır. Varlık ile özü arasında sıkışan insan soyu kendini konumlandıracağı evrende varlığının yapı taşlarını belirleyerek onları sembolik anlamda “değer”e (Barthes, 1993, s. 49) dönüştürmüştür. Böylelikle kurt başlı sancak, Göktürkler/ Türkler için ölümün pençesinden yaşama doğru akmayı imler. Tutsak düştüğü Çin’de kendini var eden değerleri mitin hatırlatıcı işleviyle ön plana çıkararak yaratıcı, sözünü emanet ettiği (Aktaş, 1991, s. 134) Tulu Han’ın lalası anlatıda bu sembolik değerlerin önemini ve değerini açıklar;

-Çerin burada tutsak olmuş, seni bekliyor. Pusatların çin depolarında. Ülkende de Sırtardaşlar oturuyor. Bir gün bunların hepsi kurt başlı sancağın gölgesinde birleşecektir.

-Biz o günü göremeyeceğiz.

-Oğullarınız görür. Oğullarınız görmezse torunlarınız görür. (s. 193)

Görüldüğü gibi anlatıdaki işleviyle kurt başlı sancak birleştirici ve bütünleştirici bir güç olarak karşımıza çıkar. Kişiden ziyade toplumsal bazda yoğunluğu bir işleve sahip olan bu simge, hayat ile memmat arasında gezinen insan soyunu belli bir amaca yöneliklik içerisinde kavrayacak ve onda kolektif şuuraltının mitik simgesini açığa çıkaracaktır. Anlatı kişileri en zor zamanlarında dahi bu dünyadaki varlıklarının sembolü olan mitik motifi yaşatıcı değer olarak görür ve onun etrafında birleşerek geleceğe akmaya çalışırlar.

Toplan borusu ise, anlatıdaki işleviyle birliğin ve toplanmanın sembolü olan diğer bir önemli değer objesidir. Toplan borusu, dağınıklığın karşısında durarak tematik güçleri ülkü değerler bazında temsil eden biraradallığın sembolüdür. Nitekim anlatıda bir arada olan Göktürkler hemen hemen yenilmeleri imkânsız gibidir. Böylelikle kurt başlı sancak gibi birliğe, bütünlüğe ve diriliğe göndermede bulunan bu obje, yazarın romandaki varlık sebebini bir araya getiren harç görevi görmektedir.

Göktürkler herhangi bir aksi durumda ya da savaşın en zor zamanlarında toplan borusunun sesiyle toplanır, düzen alır ve yeniden harekete geçer. Böylelikle Göktürkler ölümün kesinleyen eşliğinden

yaşamın sonsuz dinginliğine akar. O bakımdan toplan borusu mitik düşüncenin hâkim olduğu değerler silsilesinin simgeleşmiş halidir.

10. Dil ve Üslup Endişesi

Ceval Kaya (2013) roman(lar) hakkında “Bozkurtlar’ın temiz ve sade bir dili vardır. Orta öğrenim öğrencileri bile sıkıntısız anlayabilirler. Üslup akıcıdır. Romanda kısa cümleli, bol konuşmalı, harekete dayalı cümlelerin bolca kullanıldığı bir yapı mevcuttur” (s. 1290) görüşünde bulunur. Atsız, roman(lar)ında sade ve anlaşılır bir Türkçe kullanmasının geniş kitlelerin -bilhassa çocukların- okuması için son derece önemlidir. Ayrıca yazar, eserinde kahramanları fiziksel yönden tanımlayacak sıfatlarla tanıtır. Zaten bir ülkü etrafında şekillenen anlatıda kahramanların bu yönü eseri etkin bir hareket eylemine iterek olayların daha inandırıcı olması misyonunun bir parçasıdır diyebiliriz.

Atsız’un “Bozkurtların Ölümü” adlı anlatıda belirlediği diyaloglarla bütünleşik basit ve yer yer öz Türkçe kelimeler seçmesi, roman kahramanlarını durum, duyuş ve düşüncelerine göre konuşturan Atsız bu özelliğiyle romanın inandırıcılığını arttırmaktadır.

Doğrusu bu tarz anlatım Atsız’ın anlatısını üslup açısından tutarlı kılar. Nitekim karakterler ile diyalogları tam bir uyum içerisindedir. Örneğin, Yamtar, “çok güçlü, fiziksel gücü bu kadar gelişmişken, aklı zihnî yetileri o kadar gelişkin değil. Ama “aptal” denecek derecede de az gelişmiş olduğu söylenemez” (Belge, 2009, s. 211). Atsız da anlatı karakterlerinin bu durumlarına göre genellikle diyalog yöntemiyle onların temsil ettiği değerleri ve yaşayış, düşünüş biçimlerini rollerine uygun olarak verir.

Şerif Aktaş (2007, s. 51), üslup ferdidir, kaynağını yazarın mizacından ve tecrübesinden alır derken üslubu, yazarın içerisinde yetiştiği kolektif karakterli kültür üzerine temellendirir. Bilindiği gibi, Atsız’ın Türkoloji, dil, edebiyat ve özellikle tarih konulu çalışmaları bulunmaktadır. Bu deneyimlerinin de izlerini sürebileceğimiz anlatıya aktarılması O’nu üslup açısından son derece tutarlı ve etkin kılar.

Göktürkler devrini anlattığı için yer yer eski sözcüklere de yer veren Atsız’ın kahramanları bu diyaloglarla evrendeki yerini kesinler. Anlatıda seçilen isimler ile karakterlerin yaptıkları işlerde bir tutarlılık görülmektedir. Örneğin, Böğü Alp, büyü kelimesinin varyantı olarak karşımıza çıkar. Böğü Alp’in, Kırac Ata’nın yanına geleceğini okumasını için gitmesi isim ile içerik arasında derin nedensellik bağları kurar. Bir başka örneğimizde anlatıda savaşçı kadın tipini temsil eden Almıla’dır. Büyük ihtimalle Atsız, Almıla ismini DivanüLügati’t-Türk’den almıştır. Ancak kelimenin orijinal okunuşunun Alımla olduğunu görülmektedir. Divanü Lügati’t-Türk’de de yanlış okunan bu isim Atsız’ın romanına Almıla olarak geçer. Alımla, kırmızı yanaklı anlamına gelir. Böylelikle romandaki Almıla’nın da güzelliğinin de vurgulandığı anlatıda isim ile içeriği arasında sağlamlığı gösterir. Türkiye Türkçesindeki elma sözünün de bu kelimeden türediğini söyleyebiliriz.

Sonuç

Atsız’ın “Bozkurtların Ölümü” adlı eseri, bireysel varoluşu kolektif farkındalık ile bütünleyerek farklı zaman ve mekânlardaki Göktürkleri/Türkleri aydınlık bir bilinç etrafında birleştirmeyi amaç edinir. Tarihsel zemini kurgusal metne uyarlayan Atsız, tutsaklık ve esaretin Göktürkler üzerindeki yıkıcı etkisini kurgusal düzlemde ortaya koyduğu karakterler etrafında bir yeniden doğuş miti yaratır. Bu bakımdan geçmişin kurucu değerlerinden hareketle şimdi üzerindeki farkındalığın artırılması Atsız’ın ana hedeflerindedir. Anlatıdaki kişilerin hemen hepsi belli bir misyon etrafında şekillenen vaka birimcikleri içerisinde, en saf şekilde tek bir fikrin veya niteliğin sembolü olan düz karakter (flat character) şeklinde sunulur. Başkişi Kür Şad ve diğer karakterlerde anlatının kurgusu içerisinde belli bir fikrin/ülkünün sembolü konumundadır. Anlatıda Kür Şad’ın görüntüsünde sunulan baş kaldırı kavramı bireysel olmaktan öte bir milletin bağımsızlığını yeniden doğuş miti bağlamında harekete geçirme düşüncesini barındırır.

“Bozkurtların Ölümü” anlatısında töre, yazılmamış değerler sistemine sinmiş tanrısal bir nüve olarak görülür. Ontik anlamda kendini yaşatan “toplumsal olguları” temsil eden bu yoğun nüve, kendini en çok bireysel bilinç düzeyinde gösterir. Töre; geçmişin değerlerini, gelenekleri ve toplumsal normları vurgularken, aynı zamanda Türk milletinin öz kimliğini koruma çabasını da simgeler. Bu bağlamda,

töre, bir toplumun kimlik arayışının yanı sıra, bireylerin kendilik mücadelesinin de yapı taşını oluşturur. "Bozkurtların Ölümü," genel Türk tarihinin yalnızca bir roman olmanın ötesinde, Türk milletinin tarihsel ve kültürel kimliğini derinlemesine irdeleyen bir eser olarak öne çıkar. Roman, baş kaldırma teması etrafında şekillenen güçlü bir anlatı sunarak, Türk milletinin tarihsel süreçte karşılaştığı zorluklara ve bu zorluklar karşısında gösterdiği direnişe ışık tutar.

Sonuç olarak Atsız'ın Bozkurtların Ölümü anlatısı yaratılan karakterlerin görüntüsünde oluşturulan arketipsel imgelerle kolektif bilincin canlandırılmasını amaç edinmiştir. Bu bakımdan anlatının romantik ve realist düzlemde oluşturulan kurgusunun temelinde tarih bilincinin oluşumu vardır. Nitekim bu tarih bilinci anlatıda yaşamın aydınlık yüzünü temsil eden Tanrısal bir olgu olarak sunulan töre kavramıyla sunulmuştur. Törenin korunması ve geleceğe aktarılması noktasında şimdi ve gelecek üzerindeki farkındalığın arttırılması amaçlanmıştır.

Kaynaklar

- Aktaş, Ş. (1991). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Akçağ Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2007). *Edebiyatta üslup ve problemleri*. Akçağ Yayınları.
- Atsız, H. N. (2011). *Bozkurtlar*. Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın poetikası* (A. Derman, Çev.). Kesit Yayınları.
- Belge, M. (2009). *Genesis "büyük ulusal anlatı" ve Türklerin kökeni*. İletişim Yayınları.
- Bourneur, R. & Quellet, R. (1989). *Roman dünyası ve incelemesi* (H. Gümüş, Çev.). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Cohen, A. P. (1999). *Topluluğun simgesel kuruluşu* (M. Küçük Çev.). Dost Kitapevi.
- Forster, E. M. (2001). *Roman sanatı* (Ü. Aytur Çev.). Adam Yayınları.
- Kaya, C. (2006, 14-19 Kasım). *Türk dünyasının ortak değeri olarak Atsız'ın Bozkurtlar romanı* [Bildiri Sunumu]. Türk Dünyası Ekonomi, Bilişim ve Dil Bilimi Forumu, Bişkek.
- Korkmaz, R. (1997). *Sabahattin Ali / insan ve eser*. Yapı Kredi Yayınları.
- Korkmaz, R. (2002). Romanda dramatik aksiyonu sağlayan değerlerin görüntü seviyeleri üzerine bazı öneriler. N. Demir & F. Turan (Edt.), *Scholarly depth and accuracy-Lars Johanson armağanı* (s. 271-282). Grafiker Yayınları.
- Korkmaz, R. (2007). Romanda mekânın poetiği. A. Külahlıoğlu İslam ve S. Eker (Edt.), *Edebiyat ve dil yazıları Mustafa İsen'e armağan* (s. 399-415). Grafiker Yayınları.
- Leledakis, K. (2000). *Toplum ve bilinçdişi* (A. Yılmaz, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Ricceur, P. (2005). *Zaman ve anlatı: iki (tarih ve anlatı)* (M. Rifat, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Roland, B. (2003). *Göstergebilimsel serüven* (M. Rifat ve S. Rifat, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Tural, S. (1991). *Zamânın elinden tutmak*. Ecdâd Yayım-Pazarlama.